

ELS REBOMBORIS DEL PA DE 1789 A BARCELONA

per IRENE CASTELLS

Introducció

A la Pragmàtica de l'11 de juliol de 1765 Carles III autoritzà a Espanya la llibertat de comerç i transport de grans. La promulgació d'aquesta llei havia estat precedida per tota una llarga dissertació a favor i en contra seu. Després de la bona collita de 1756 es van donar unes primeres ordres que decretaven el lliure comerç intern i extern de blat. La consegüent pujada de preus va aconseguir contentar els venedors, però aquestes mesures van haver de deixar-se momentàniament sobre el paper en no poder-se fer front a totes les complexes qüestions que suscitaven.

Per impedir una alça progressiva dels preus, es fixava taxa als productes bàsics. L'agricultura i, dins d'ella, el sector cerealista ocupaven el centre de la vida econòmica de la societat de l'Antic Règim. Del nivell a què arribés la producció i els preus depenia, per un fenomen de contagi econòmic, el nivell dels salaris i rendes en el comerç i la indústria. Per ésser Espanya, en frase de Campomanes, *un continente de agricultores*, l'equip reformista de Carles III s'alça contra les traves que impedien el seu desenvolupament: l'existència de mans mortes, el predomini de la Mesta, la falta de capitals, l'absència d'una direcció científica i tècnica i l'equivocada política respecte al comerç de grans, que, en donar preferència al consumidor, perjudicava la productivitat de l'agricultura. Es plantejava aquest problema: producció per al comerç o producció per a la subsistència. Rera les primeres mesures liberals, abundants reclamacions de diverses localitats s'elevaren contra la puja del preu dels grans. Es demana la taxa dels blats i s'estableixen dipòsits públics, els pòsits o graners de les ciutats, pagats amb els diners del municipi, la intervenció del qual en el sector de la distribució perjudicava la del comerç lliure. Per altra banda, la seva funció reguladora dels preus no aconseguia de fer-se sinó a canvi de moltes dificultats.

Reglamentaristes i liberals abordaven amb solucions distintes la supe-

ració de les crisis cícliques de l'economia antiga en què es movien, i dins la qual els desequilibris agrícoles, l'alternança de bones i males collites feien viure l'Antic Règim sota l'espectre de la fam. Segons els reglamentaristes, tot el mal venia dels especuladors, dels acaparadors. Les mesures autoritàries es feien necessàries per a impedir-los d'acumular estocs i aprofitar-se així del consumidor en els anys dolents, en fer pujar artificialment els preus. Justificaven d'aquesta manera les minucioses disposicions que acantonaven els cereals a les comarques productores, subjectant-les a taxes, guies i monopolis, i contra les quals alçava les seves veus denunciadores l'escola liberal, que exigia el mercat lliure de grans. Campomanes, president del Consell de Castella, presentava el problema i la solució per ell abordada en la seva *Respuesta Fiscal sobre abolir la tasa y establecer el comercio de granos* de l'any 1764: s'ha de comercialitzar el gra que escasseja per les males collites. El comerç iguala els preus i frena l'alça en temps de carestia. El comerç interior farà circular el blat d'unes províncies a les altres, i l'exterior afavorirà l'arribada de blat d'altres reialmes. El preu estimularà el comerç, la producció, fixarà i farà baixar els preus per la competència. "La llei que trepitja la llibertat del venedor o comprador no és justa ni tindrà mai observança." La pragmàtica de 1765 coronava aquesta tesi. Responia al ritme expansionista agrícola dels anys 1764-65, que es veia emparat per la seva banda per la conjuntura alcista internacional, notòria a partir de 1775.

Però la llei va tenir molts adversaris. El "bon preu" dels productes agrícoles, que havia d'ésser elevat per a remunerar el productor i el propietari i per a estimular la producció, escandalitzava els consumidors, el "poble menut" de les ciutats, que reclamava els preus baixos controlats per les autoritats. Hi havia antagonisme tant entre les doctrines com entre els grups socials. I entre la polèmica suscitada pels doctrinaris — liberals o reglamentaristes — i l'interès concret del ciutadà, se situen els administradors municipals, més preocupats per les solucions pràctiques, per l'equilibri quotidià de la ciutat. La municipalitat ha d'ésser forta. A ella més que a ningú li interessa de trobar els mitjans per a frenar l'alça del blat i del pa, problema capital dins el pressupost dels treballadors. Al menor símptoma de crisi se sensibilitzava l'opinió pública i existia el perill del motí alimentari. Aleshores, les autoritats adopten mesures que sovint malcontenten tothom. Per a tenir coberts els seus graners i per tant la seguretat de l'abastament de la ciutat necessitaven mitjans suficients de finançament. Les seves operacions, a més d'ésser sospitoses, gravaven la mercaderia amb els impostos de què es valien per a realitzar-les, a costa de productors, intermediaris i consumidors. En la supressió de totes aquestes duanes i drets de circulació estaven d'acord els partidaris de les noves doctrines i els consumidors. Però el problema quedava sense resoldre. Els transports cars recarregaven el preu dels abastaments que arribaven

a la ciutat procedents de les zones productores. Els perills de les crisis cícliques de l'Antic Règim eren molt greus per a les regions interiors. En incidir la meteorologia de forma tan desigual en les collites de les diverses localitats, el transport ha d'encarregar-se de portar l'excedent de grans a les zones deficitàries. L'aïllament deixa sense socors davant la crisi alimentària, aquestes crisis cícliques que marcaven el ritme regular de les antigues economies. Les mesures liberals xocarien amb les deficiències imposades per les estructures arcaiques i les diferències geogràfiques. No hi havia les mateixes condicions a toda la península, on el contrast entre l'economia de la terra i l'economia del mar, entre regions continentals i regions marítimes, era molt marcat. Catalunya ofería un panorama diferent del de Castella. Hi havia mercaders acabalats, organitzats en un sistema d'intercanvis i amb una agricultura especialitzada, possible gràcies a les abundants importacions de blat. Tradicionalment, el comerç havia regulat el preu dels blats al Principat, i Campomanes, en la seva *Respuesta Fiscal*, posà l'exemple de la regió com a model de preus estables. Les cases d'importació barcelonines foren peces clau en el procés de formació dels corrents favorables a la llibertat del comerç de grans que, a Espanya com arreu, brolla d'ambients precisos i de moments concrets. Pierre Vilar ha mostrat la important aportació del comerç català en l'elaboració del liberalisme econòmic espanyol.¹ L'articulació de tota l'economia de Catalunya seguí essent fonamentalment la mateixa abans i després de 1765. El preu, el marcaven les importacions estrangeres, encara que també hi influïa el de la província. Els preus de l'interior pujaven molt més que no els del litoral, sotmesos aquells a les fluctuacions curtes de l'economia antiga. S'organitza aleshores un corrent de transport del cereal d'uns pobles als altres, però els mercaders a l'engròs, que dominen el mercat de les importacions de l'estranger, provoquen una circulació des del port cap a l'interior, atrets pels alts preus.² Per altra banda, Barcelona, com a gran ciutat, fa el seu paper motor respecte a les economies regionals. Abans i després de 1765 les contradiccions en què es trobà el comerç català responien als mateixos problemes. Per un costat, la violació constant per les autoritats dels pobles de les disposicions sobre la lliure circulació de grans justificava el seu intervencionisme de por constant a l'escassetesa i a la reacció del públic en veure portar-se'n els seus grans. Per un altre, la submissió al ritme de la conjuntura que obliga a una legislació contradictòria respecte a la llibertat interior i exterior.

La llibertat del comerç de cereals, en estar lligada íntimament amb l'abastament municipal, plantejava greus problemes d'organització econòmica a les ciutats de l'Antic Règim. S'abordava l'espínosa qüestió de fer

1. Pierre VILAR, *La Catalogne dans l'Espagne moderne*, S. E. V. P. E. N., París, 1962, t. II, pàg. 393.

2. *Id.*, pàg. 397.

negociable una mercaderia de primera necessitat que tradicionalment havia estat només objecte d'administració. Les noves reformes evidenciaren les falles d'estructura del conjunt de la societat, i xocarien amb els aspectes arcaics d'aquesta. Però davant la crisi de subsistències revelaran al seu torn la seva pròpia fragilitat, la seva impotència davant el domini del sistema agrícola de l'Antic Règim. Barcelona, regió mediterrània, era més acostada als mercats moderns, en els quals juga de manera decisiva el factor de compensació mundial mitjançant les importacions de blat. Nogensmenys, no es veurà lliure de tota aquesta problemàtica. La trajectòria de l'abastament municipal de pa i blat, a partir de la promulgació de la llei de 1765, pot ajudar a aclarir aspectes importants de motí alimentari advingut a la ciutat el 28 de febrer de 1789, i que ha passat a la història amb el nom de "rebomboris del pa".

I. L'ABASTAMENT DEL PA A BARCELONA

a) *Situació des del decret de Nova Planta fins a les mesures liberals de 1765*

La vinculació mediterrània de l'economia barcelonina determinava el funcionament del mercat de blats. Amb tot, el reglamentarisme de la municipalitat toparia amb els aspectes nous que la llibertat portava. La població creixent, en gran part treballadora, que venia a la ciutat atreta per la creixent indústria, que augmentava rera els lucre obtinguts en les explotacions agrícoles i el mercat colonial, podia constituir una amenaça per a l'ordre, en una conjuntura d'alça de preus cada vegada més intensa.

El règim municipal d'administració presentava a Barcelona unes característiques molt clares del sistema intervencionista de les economies antigues. L'Ajuntament gaudia, d'uns quants segles enrera, d'una Privativa per a l'administració de l'abast del pa. Aquesta Privativa li permetia de tenir-ne el control de la fabricació i venda. La fleca municipal, el Pastim, era a cura de dos encarregats municipals, que havien substituït els antics consellers. S'hi pastava i coïa el pa, i s'hi fixava la quantitat de blat i el preu que havia de tenir. Del Pastim depenia la provisió de pa dels ciutadans. Hi havia tres classes de pa: el blanc, el mitjà i el morè, i es disminuïa o augmentava el preu segons la quantitat d'unces que pesava. Una altra classe especial de pa era el "pa de talla", de qualitat superior, que pastaven els particulars a casa seva, o bé proveïen de farina i blat els forners, i aquests s'encarregaven de pastar-lo i de coure'l, amb la qual cosa trobaven una magnífica oportunitat de frau, ja que tenien prohibit de vendre pa al públic. L'Ajuntament intervenia aleshores mitjançant multes i sancions. Tot i això, i no obstant el control autoritari que exercia sobre forners i flequers,

s'hi havia d'entendre moltes vegades a causa de les dificultats de tota índole en què es trobava. Una d'elles, la falta de locals, l'obligava a arrendar en diverses ocasions les taules i taulells de la venda del pa per un temps limitat (mesos o semestres).³ La difícil problemàtica de l'administració municipal derivava de les inateixes limitacions pròpies del sistema intervencionista. Les dificultats de finançament eren molt grans. Tenia una dotació anual que no arribava a mig milió de rals, i diversos impostos que podien haver incrementat aquest pressupost, se'ls incorporava la Reial Hisenda.⁴ El règim d'administració s'alternava a vegades amb el d'arrendament de l'abast ciutadà. L'Ajuntament aleshores vigilava l'execució de les gestions de l'assentista, defensant-li el pretès monopoli. Els arrendataris demanaven llicències i tota classe de facilitats per a realitzar les seves compres a la província. Es desentenien de les seves obligacions quan tenien massa dificultats i engegaven crítiques i diatribes contra el lliure comerç quan s'interferia en les seves operacions. L'Ajuntament no parava de repetir que preferia el règim d'administració, pel seu major zel i desinterès. De fet, quan les collites eren dolentes no li quedava altre remei, ja que no sortia cap mercader que es fes càrrec de l'abast. En trobar-se sense fons, els administradors recorrien al préstec del govern. Però aquests préstecs eren massa freqüents i la major part de les vegades s'intentava que fossin els mercaders els qui assumissin la provisió de grans a la ciutat. L'Ajuntament era conscient que s'havia de valer dels mercaders per a les seves compres municipals. L'organització de l'abast de blat a Barcelona responia, per tant, a una solució mitjana dins els sistemes reglamentaristes de l'Antic Règim: es deixava el mercat lliure, però el poder públic mantenia un mínim de proveïment de seguretat. Aquestes operacions comercials eren sense afany de lucre, destinades a vigilar l'abast ciutadà, per por que els mercaders no el tinguessin descurat. Amb tot, l'Ajuntament no organitza un monopoli de grans. L'administració barcelonina — l'annona municipal — es constitueix en el preu lliure del mercat de grans. Hi ha privativa de la ciutat per a la taxació del pa, no del blat. La causa d'aquest funcionament s'ha de buscar en l'existència del comerç internacional d'importacions de blat. L'Ajuntament ha d'estar al corrent del mercat internacional. Ell és el més important competidor, però tothom pot comprar al mercat. Aquest era diari i se celebrava primer a la plaça de l'Àngel i més tard a la Llotja del Mar.⁵ Hi acudien a proveir-se els particulars, els semolers, els revenedors i els flequers. La fixació del curs del mercat depenia de l'arribada dels blats estrangers i dels de la província. Però la producció del Principat només donava per a la tercera

3. CARRERA PUJAL, *Historia Política y económica de Cataluña, siglos XVI a XVIII*, Barcelona, 1947, t. III, pàg. 363.

4. ID., *La Barcelona del segle XVIII*, Barcelona, 1951, t. II, pàg. 294.

5. ID., *Id.*, t. II, pàg. 306.

o quarta part del consum, i la collita de la comarca de Barcelona no abastava ni el seu propi mercat. L'Ajuntament tenia l'obligació de tenir abastat el mercat i vigilar-ne les existències, com també de proveir flequers i forners. Tot i això, si després de la Pragmàtica sobre la lliure panificació haurà de lluitar contra Madrid i contra l'Audiència, abans va haver de fer-ho contra l'esforç del poder central per imposar el sistema castellà. Pierre Vilar n'explica clarament les diferències.⁶ Un contrast vigorós oposa les dues capitals: la de l'estat espanyol taxa els grans i deixa lliure la panificació; la de la regió catalana compra els grans al preu del mercat i controla estrictament la panificació. L'explicació és senzilla. Madrid, ciutat aristocràtica, administrativa, depèn menys de les variants del preu del pa que no Barcelona, ciutat artesanal, més encara, industrial; però els salts imprevistos de la producció castellana poden causar brusques catàstrofes. Per tant, s'ha de vigilar el blat. A Barcelona, el pa car faria els salaris cars. La millor manera de limitar l'alça provocada pels flequers és d'obrir la porta als blats vinguts per via marítima; es deixa, doncs, lliure el gran comerç de grans, que, per altra banda, és tradicionalment un comerç poderós en la mateixa municipalitat. No es vigila l'especulació fora de la fleca. Les mesures reglamentaristes sobre el funcionament del mercat són accessòries per a la fixació del curs del gra. Van destinades a evitar acaparaments i tenen cura de garantir els privilegis del consumidor. Aquesta és la funció i la pràctica mercantil anomenada *Dieta*, regulada a les Constitucions de Catalunya. Consistia en l'obligació que tot mercader que comprés aliments de primera necessitat per revendre'ls hauria de posar-los a disposició dels ciutadans durant tres dies i vendre'ls al mateix preu que n'hagués pagat de primera mà. Per afavorir el benefici del mercader es va modificar més endavant, de manera que les dues terceres parts del gènere comprat fossin per al mercader, i l'altra restant fos posada a la venda durant tres dies a preu de cost.⁷ L'Ajuntament tenia cura que tot això fos fet, mitjançant la designació de dos encarregats: el mostassaf o l'administrador de places, segons que es descarregués la mercaderia a la platja o en alguna plaça; i cobrava un arbitri de 7 lliures i 2 diners, quan la mercaderia arribava a un valor de 100 lliures. En cas de crisi, l'administració municipal posa a la venda els grans "a cost i costes", i, si n'hi ha possibilitat, usará de l'antic privilegi *vi vel gratis*, pel qual podia requisar el blat de les embarcacions estrangeres de pas pel port, i de totes les ciutats i llocs de Catalunya.⁸ Els mercaders finançaren aquestes operacions, amb la institucionalització de les quals la ciutat assegurava els seus recursos i intervenció en cas de penúria. Igualment era reglamentada la zona de proveïment de Barcelona i del seu territori en un

6. P. VILAR, *op. cit.*, pàg. 391.

7. CARRERA PUJAL, *La Barcelona...*, II, pàg. 292.

8. *Id.*, pàg. 293.

rodal de set llegües. El gremi de venedors tenia prohibit de comprar vitualles dins aquest rodal, a fi que no s'infringís la dieta obligatòria, que s'evitessin els acaparaments i que no s'eludís el dret d'entrada del blat a la ciutat, l'anomenat dret de cops, impost d'un tres per cent.

Entorn de totes aquestes qüestions es debatrà l'Ajuntament barceloní a l'època de la seva Privativa. L'equilibri que en tot moment havia d'establir entre l'exercici del seu control i la utilització del petit i gran comerç de la ciutat, imprescindible per a reglar el subministrament de grans, quedà trencat amb les noves mesures liberals que venien a canviar l'orientació de la política municipal d'abastaments.

b) *Establiment de la lliure panificació el 1767*

L'any 1765, després de les mesures que seguiren la pragmàtica de l'11 de juliol sobre el lliure comerç de grans "con derogación de *su tasa*", que ja hem vist que no afectava essencialment Barcelona, se'n dictaren d'altres relatives al seu compliment i per a la interior policia de grans. L'esperit de la llei rebutjava per perjudicial el control que l'Estat posava al comerç de grans, mercaderia negociable com les altres. Per la Provisió del Consell del 30 d'octubre, en els punts 4, 5, 6 i 7, es donaven les normes que regirien en endavant (o que, almenys, s'intentaria que regissin) el proveïment de subsistències de les ciutats del Regne.⁹

Les noves disposicions reflectien els mòbils de les noves doctrines que, per bé que imposaven condicions reguladores al comerç lliure per evitar qualsevol abús possible, li encarregaven la solució dels problemes de subsistència i penúria. El preu del pa s'arreglaria al preu dels grans, i es tindria la reserva pública només com a previsió, eliminant així el paper monopolista que fins aleshores havien tingut els pòsits. Són els comerciants els qui han d'assumir la responsabilitat de l'abast. Per comerciants s'entén els "*arrendadores de rentas dominicales, decimales u otros, que toman los granos sólo para hacer este comercio; y nunca contra los labradores o propietarios de los mismos granos, sin permiso expreso del Consejo*". Es manava establir a les ciutats el nombre de flequers necessaris per a l'abast amb l'obligació de pastar i vendre cada un una porció determinada i diària de pa. A ells els correspondrà de pastar-lo i de finançar-se'l. Es manava l'establiment d'alfòndics i mercats on no n'hi hagués i es regulava que les mercaderies es transportessin lliurement i directament al mercat i que aquest no interferís els de la rodalia. Es prohibia d'altra banda que els comerciants constituïssin gremis o confraries. L'Ajuntament de Barcelona, en veure's afectat en un dels seus punts clau de controvèrsia, la llibertat de flequers i forners, no trigà a respon-

9. *Novísima Recopilación de las Leyes de España*, Madrid, 1805, t. III, tít. XIX, llei XII.

dre a aquesta Provisió.¹⁰ En carta a l'Audiència del 27 de novembre de 1765 exposà les característiques de l'abastament de Barcelona, "*que llena sus almacenes por tierra y por mar*" tot i el gran nombre dels seus habitants. Igualment, aprofità l'ocasió per a fer una història de la Privativa de la Ciutat en l'abast del pa, els avantatges obtinguts i el seu acord amb els comerciants, però no amb els forners. Declarava que no podia confiar que la provisió de la ciutat anés a càrrec d'aquests, ja que no tenien cabals suficients per a portar-la a terme, i que la seva tasca seria essencialment especulativa en valer-se per al seu treball dels blats de la província, el preu dels quals faria pujar; d'aquesta manera no frenarien l'alça dels blats estrangers, ja que no podien afrontar les grans operacions comercials que l'adquisició d'aquests demanava. I recordava la negativa que el Consell havia dictat contra el Gremi anys enrera. Tot i això, la petició que pel setembre de 1767 tornarien a presentar flequers i forners seria més ben acollida. Hi repetien les seves queixes sobre les vexacions de què eren víctimes a la menor sospita per part dels mostassafs, i hi explicaven els beneficis que fornirien a la "Causa Comuna", contràriament als efectes nefasts que els règims d'arrendament o administració produïen. Acusaven aquest de causar l'escassetat i reivindicaven el lliure ús del seu ofici.¹¹ Sostinguts per l'Audiència, que considerava que la competència assegurava l'abast i que treballava a favor dels nous corrents, aconseguïren el seu propòsit. El nou capità general, comte de Ricla, trameté al Consell una Representació amb la intenció d'aplicar a Barcelona el sistema de la llibertat de pastar i vendre pa, i criticava les dures condicions que l'Ajuntament posava a l'arrendador en perjudici del públic. La vella polèmica entre l'Ajuntament i l'Audiència en interferir-se aquesta en les funcions d'aquell s'accentua entorn del problema. Les súpriques que l'Ajuntament havia adreçat des del 1765 no foren escoltades, i per la *Provisión del Consejo de 13 de noviembre de 1767*, es manà a "S. Excelencia y Rl. Audiencia poner en práctica las reglas que se expresan en razón de la abolición de la Privativa del Ayuntamiento de esta ciudad para el abasto del pan y establecimiento del libre panadeo".¹² Aquestes regles que substituïen l'antic dret privatiu de la ciutat, "*juzgado como pernicioso e imposible en las circunstancias, por falta de fondos, y contrario a las máximas generales del Gobierno y de toda la Nación*", ordenaven el que segueix: 1) "*Se fixe el peso del pan, para evitar el engaño al Público.* 2) "*Que se arreglen sus calidades de modo que haya pan de superior, mediana e ínfima clase, procurando en todas la bondad y el gusto proporcionado a su especie.* 3) "*Que se señalen los precios de que no haya de exceder cada clase en principios de mes, o en los fines para el siguiente, con*

10. A. H. B. Político y Representaciones, 1765, pàgs. 301-306.

11. A. C. A. Audiencia, Acordadas, 1767, fol. 326 v.º.

12. *Id.*, fol. 351 v.º, 355 v.º.

atención a los corrientes del trigo, según las razones que se tomen al tiempo de su entrada, o desembarco, o de su venta en los almacenes de comerciantes que haya en esa Capital; poniendo siempre la mira en que los precios no sean bajos, especialmente en el pan blanco para no retraer a los vendedores. 4) Que se obligue el Gremio de Panaderos, a tener surtidos los puestos públicos, a los precios corrientes que se asignarán, tomando también la noticia de ellos cuando fuere necesario, en que se tendrá consideración a su trabajo y ganancias. 6) Que así el dicho Gremio como el comercio de esa Capital, tengan el repuesto que ofrecen en sus escritos que van insertos; o lo que según las circunstancias, pareciere; evitando que sea crecido, para no hallar después embarazos en su salida. 7) Que se permita a todo género de personas, la venta de pan, y la introducción de los pueblos comarcanos. 8) Que se anuncie por bando lo acordado, y se repita en la misma forma la asignación de precios, quando se hiciere, u otra novedad que ocurriese en el abasto. 9) Que debiendo esta Ciudad tener un fondo de quinientos veinte y ocho mil y más reales destinados a Pósito, y el aumento que le ha podido dar con el sobrante de carnes destinado al mismo fin; y siendo justo averiguar la existencia, dispongáis que el Ayuntamiento dé cuentas de todo, dentro del término que le señaléis. 10) Que con el caudal que existiese de este fondo, se haga un pequeño repuesto en el tiempo más favorable del año, el cual sirva para contener los precios excesivos del trigo; y así se hirá subministrando con oportunidad a los Panaderos, por coste y costas, dejándoles una ganancia proporcionada a su trabajo, para lo que se ensayará el producto de panes que rindiere cada quartera. 11) Que nunca se fabrique el pan de cuenta de la Ciudad, y que así se arrienden las Casas, Hornos y Fábrica que ha tenido hasta aquí. 12) Que estas primeras reglas se ordenen, y publiquen por vos el Ntro. Presidente Capitán General y Rl. Audiencia, formando vos, el Ntro. Presidente, Sala Extraordinaria, quando lo tuviereis por conveniente, con el Regente, y otros dos Ministros que nombréis, para la mayor prontitud en el despacho. 13) Y que formado el establecimiento, y arreglada la introducción del nuevo sistema, y de sus principios, sometáis la execución de los demás a esa Ciudad y Diputados de su Común, quienes irán dando cuenta de lo que fueren obrando a vos el Ntro. Presidente y Capitán General, para que visto en la Audiencia, o convocándose Sala Extraordinaria, con asistencia del Regente y los dos Ministros, para que se comuniquen al Ayuntamiento las órdenes que convengan. Que así es nuestra voluntad. Dada en Madrid a trece de noviembre de mil setecientos sesenta y siete.”

Va ésser, doncs, establerta a Barcelona la lliure panificació, i una Sala Extraordinària de l'Audiència assumí totes les facultats, tal i com hem vist ordenat. Si bé es confiava a l'Ajuntament la vigilància de la qualitat i preu del pa, romania de fet marginat en la seva responsabilitat. Els papers

administratiu de l'Audiència de l'any 1767 mostren un esperit fidel a la Pragmàtica de 1765. Les seves crítiques a l'Administració de la ciutat són molt dures. L'acusa de perjudicar la justícia del comerç, que no podia existir on hi hagués privativa. Cita l'exemple d'altres poblacions del Principat que havien adoptat la lliure panificació *"y vivían felices con él, como los de Lérida, Tarragona y Tortosa"*. Considerava la lliure panificació com l'*"hacer comerciable el Pan, como lo era qualquiera otra especie... una consecuencia precisa del libre comercio de granos"*.¹³ Però molt aviat l'optimisme de l'Audiència toparia amb els inconvenients de la manera com es portava la lliure panificació. Ja s'havia cedit el Pastim als forners¹⁴ i s'acomplia l'advertència feta per l'Ajuntament: eludien el compromís en veure que no era negoci de vendre als preus assenyalats per la Sala Extraordinària. El 1768 trobem manifestos temors de l'Audiència que faltaria o s'encarirà *"un surtimiento tan necesario como el del pan a causa de que por una parte falten fondos para hacer el pequeño repuesto prevenido en el Despacho del 13 de Noviembre de 1767 para contener el exceso y desorden de los precios, y porque el Comercio y Gremio de panaderos no habían cumplido el tener asegurada una existencia competente"*.¹⁵ Expressa que no és contrària a la conveniència de l'abast per arrendament, però precisa la diferència amb el sistema anterior: no ha d'existir monopoli. L'arrendador no assortirà ell tot sol la ciutat de pa cuit. S'obligarà senzillament a tenir una existència de grans mitjana i proporcionada, destinada a evitar la falta d'assortiment i el desordre dels preus fins al mes immediat a la futura collita. D'aquesta manera, els flequers i forners tornen el Pastim, però podien seguir actuant per compte propi. El 24 de desembre de 1768 es lliura la casa del Pastim i els utensilis als comissionats dels Gremis de Barcelona.¹⁶ El mateix any es promulgà l'edicte que ordenava, segons la Reial Provisió del 13 de novembre de 1767, d'assenyalar els preus als quals s'havia de sotmetre *"el pan en cada una de sus clases, a principios de mes o fines para el siguiente, con atención a los corrientes de trigo, arreglándose por Nos el respectivo, legal y justo precio en todas clases por medio de un riguroso escandallo"*.¹⁷

c) *Evolució de la lliure panificació a Barcelona fins als rebomboris del pa de 1789*

El Memorial que els Comissionats dels Collegis i Gremis de Barcelona presentaren, el gener de 1769, a l'Audiència, els permeté de seguir ocupant-se de l'abast de la ciutat fins al 1775.¹⁸ S'organitzaren a manera de

13. *Id.*, pàg. 343.

14. *Id.*, pàg. 209.

15. *Id.*, pàgs. 211-215.

16. A. H. B. Político y Representaciones, 1768, f. 700.

17. A. H. B. Político y Real Decretos, 1768.

18. A. H. B. Político y Representaciones, 1759, f. 51.

gran cooperativa i desenvoluparen una tasca eficaç en evitar els riscos immediats de la lliure panificació. Però des que començaren la seva gestió, i fins al 1775, en què se'ls prohibí per una Reial Cèdula que es fiquessin en els assumptes públics, bé que se'ls permetés de seguir actuant com a particulars, s'entaulà una polèmica entre ells i el comerç de la ciutat, representat pels grans importadors de blat estranger. Aquests, delerosos d'assegurar-se de manera definitiva l'annona municipal de blat, acabaran triomfant. Foren sostinguts per l'Audiència primer i després per la Junta de Govern, creada amb motiu dels motins de 1773, i no vacil·laren a explotar a favor seu les desconfiances polítiques contra aquells menestrals "*de corto talento, de clase tan inferior*", que s'havien barrejat en el tràfic del proveïment urbà.¹⁹ Si els gremis abandonaren totalment la seva gestió pública el 1775, ja el 1772 van haver de cedir el Pastim a una companyia de comerciants, la de Pere Berga, que estenia el seu contracte per cinc anys, i que no s'avingué a compartir amb els gremis la casa del Pastim.²⁰ Mentrestant, els forners i flequers no deixaven d'actuar per compte propi, i igualment l'Ajuntament no perdia ocasió per a etzibar les seves crítiques contra ells i discutir la lliure panificació. Els papers administratius de 1772 reflecteixen amb detall la polèmica entaulada entre els dos bàndols.²¹ L'Ajuntament seguia amb la seva argumentació, bastant certa per altra banda, que els "*horneros y panaderos amasaban y vendían cuando el negocio daba y lo dejaban al arrendatario cuando los precios se encarecían*", i que per tant la llibertat de pastar i vendre pa no consistia sinó en el fet que aquells poguessin fer sense traves allò que abans els era prohibit. Delatava els seus fraus en la cuïta del pa i en la seva fabricació amb blats inferiors. Els feia responsables d'acaparar el blat del país, recollit en la circumferència de les set llegües, privant així els veïns de la compra de blats de les rodalies de la capital i de poder pastar a casa, amb la qual cosa quedaven en mans dels forners en haver de comprar el pa a les seves taules. Aquests, per la seva banda, alcen queixes contra les vexacions i el control de què són objecte pels mostassafs. Les seves lamentacions semblen indicar, amb tot, que les dificultats els venien més aviat de la pròpia debilitat econòmica. Exposen que són perjudicats pel preu fixat als escandalls, vista la irregularitat i arbitriarietat d'aquests, i que, per altra banda, estan obligats a tenir assortits els seus llocs de venda al preu assenyalat, quan d'altres tractants, sense cap responsabilitat, aconseguixen en el moment que més els convé un preu més baix, que perjudica la venda del gremi. I acaben demanant que es reglamenti i especifiqui en quins termes han d'entendre's el lliure comerç i la lliure panificació. La seva problemàtica confirma el triomf del gran comerç, que era

19. P. VILAR, *op. cit.*, t. II, pàg. 392.

20. A. H. B. Político y Representaciones, 1772, f. 439.

21. *Id.*, fs. 153-170.

en definitiva el que tenia la posició de força. L'Ajuntament, que n'era conscient, dirigirà les seves crítiques des de 1772, any en què hem vist que es lliurava l'abast de la ciutat a la companyia de Pere Berga, contra la forma com s'estableix el contracte.²² Considerava que no s'imposaven condicions precises que privessin d'eludir l'obligació quan no hi hagués benefici, i que, per altra part, en prescindir-se del concurs de l'administració municipal, la ciutat podia quedar en qualsevol moment exposada a la falta d'abast. Temia confabulacions de forners i comerciants per apujar artificiosament els preus en benefici d'ells, així com frauds i enganys en la qualitat i pes del pa, perquè, com que eren diverses les qualitats dels blats que intervenien en els escandalls, se'n feia difícil el control. La seva crítica contra el comerç és tan dura que arriba fins i tot a creure com a menys arriscada la provisió del pa mitjançant els forners. Després d'aquestes afirmacions, l'Ajuntament se sent obligat a justificar i exposar com tantes vegades les seves idees sobre l'abast municipal: a Barcelona la lliure panificació recolza sobre un fràgil sistema. L'abundància, la produeixen les collites estrangeres, però per a tenir la seguretat que arribin al port hi ha d'haver una obligació precisa, establerta segons el judici i control de l'administració municipal...²³

Nogensmenys, seguí regint l'arrendament de l'abast ciutadà a companyies de comerciants i la llibertat de pastar, coure i vendre pa, tot i les advertències que l'Ajuntament constantment feia, preocupat sempre per l'interès quotidià dels consumidors, de les conseqüències que podrien ocasionar l'encariment, l'escassetat i la mala qualitat del pa que fornia el contractista. Com que la situació anava empitjorant, per l'octubre de 1788 confià a una Junta l'estudi de la qüestió.²⁴

D'aquest moment endavant, els papers administratius consultats reflecteixen signes i símptomes de malestar, típic preludi de la crisi de subsistències. La collita de 1788 fou dolentíssima a tot Europa. Els forners declaren l'escassetat de farines que pateixen en no poder moldre als molins propers, per excés d'aigua.²⁵ Es defensen i protesten davant la multa de què són objecte per part dels mostassafs "*quienes (les) apremian y multan si en alguna hora del día se hallan sin tener en sus tablas de todas especies de pan, porque están viendo desde que se experimentan los desechos de las lluvias, y lo caro que se han puesto los trigos, que por más que proyectan el proveherse de Pan para surtir en el siguiente día y que en efecto le transporten por la mañana, a poco rato quedan sus tablas quasi sin ninguna especie de Pan*". Culpaven per altra banda els comerciants obligats que no els fornissin ni a ells ni al públic blats abundants i

22. *Id.*, fs. 406-410.

23. *Id.*, fs. 338 i 358-395.

24. A. H. B. Acuerdos, 1789, f. 1 i 2.

25. A. H. B. Político y Representaciones, 1788, II, sense f.

de bona qualitat. Els arrendataris, pel seu cantó, s'excusaven posant de manifest la carestia del moment i trobaven a faltar la concurrència dels forners a l'abast, que abans practicaven i que ara havien deixat per la pèrdua que hi sofrien.²⁶ L'alarma que manifestava no era, en conseqüència, injustificada. Però el mateix Ajuntament comprovà que l'escassetat era un fet cert.²⁷ Intensificà el control dels blats que hi havia a la ciutat, en compliment de les ordres del 9 de juny de 1779 i del 29 de març de 1784, que obligaven a manifestar cada mes les existències que hi havia de "*trigos venales en la Plaza y en los Almacenes*".²⁸ Accentuà la vigilància del pes i qualitat del pa i ordenà que es traguessin les taules establertes per a forasters a les portes de Barcelona. Complia, per tant, dins les prerrogatives que tenia, amb la seva funció protectora. L'abast de Barcelona era en aquella època a les mans dels comerciants Francesc Ramon Torres i Companyia, que havien firmat un contracte renovat per l'octubre de 1788 per a l'any següent. Amb tot, aquests "obligats" presenten el 30 de gener de 1789 un Memorial en què, de fet, es negaven al que havia estat estipulat. S'encobrien amb preteses mostres de desinterès en la proposició de cedir els blats que tinguessin a cost i costes si l'Ajuntament s'encarregava del Pastim, i assumia la provisió de pa als ciutadans. La indignació del cos municipal i les crítiques que adreçà al sistema vigent arribaren al seu punt culminant. S'apressà a respondre que era a Torres a qui corresponia de satisfer el contracte que acabava de signar per un any, i que l'Ajuntament constituïa senzillament un organisme encarregat de vigilar el pes i la qualitat del pa. I acabava amb l'acusació que el veritable impuls dels comerciants responia al fet que preveïen d'obtenir beneficis molt més modestos que no havien projectat en un bell principi.²⁹

Així estaven les coses, sense trobar-se solució al problema de l'escassetat i encariment dels blats, quan finalment, obligada per les circumstàncies, la Sala Extraordinària de l'Audiència, el 28 de febrer de 1789, ordenà a l'Ajuntament que comunicués als forners, contractistes i traficants en blat el seu acord de fixar el preu i el pes del pa segons estipulava un edicte que adjuntava, i li encarregava que tingués cura que es complís.³⁰ L'edicte, que augmentava el preu del pa, es publicà efectivament, i en fou resultat que el poble s'insurgí contra el capità general i l'arrendatari.³¹ Era el començ dels rebomboris del pa.

26. *Id.*

27. A. H. B. Acuerdos, 1788, pàg. 584.

28. A. H. B. Político y Representaciones, 1789, f. 10.

29. A. H. B. Acuerdos, 1789.

30. *Id.*, f. 130.

31. A. H. B. Político y Representaciones, 1789, fs. 91-95 v.º.

II. CONJUNTURA DELS PREUS DEL BLAT AL MERCAT DE BARCELONA: 1770-1792. LA CRISI DE SUBSISTÈNCIES DE 1789

El sistema de l'abastament municipal de pa i blat ha donat una idea de la seva transcendència en la vida quotidiana de la ciutat. L'evolució dels preus a la plaça de Barcelona durant el període que emmarca la crisi alimentària de 1789 permetrà, mitjançant una anàlisi del fet econòmic, concret i canviant, una millor comprensió del motí que produí. A través de les anotacions gairebé diàries trobades a la Mercurial de l'Arxiu Històric de Barcelona (apèndix I) podem conèixer el preu pagat pel consumidor; per tant, la despesa quotidiana popular pel que fa al producte de primera necessitat, el pa, tan important en el pressupost alimentari de l'època, el preu del qual era determinat pel del blat. La crisi de 1789 afectà altres productes (vi, oli, carn), però el factor determinant de la revolta serà l'augment del preu del pa. Vistes les vicissituds que seguí a l'època l'abast d'aquesta mercaderia, observem ara la trajectòria dels preus del blat, que eren de fet els que marcaven la norma a seguir.

La sèrie dels preus corresponents als anys 1770-1792 ens permet d'apreciar el comportament general del mercat de blats de Barcelona i l'apreciació real de la significació de l'alça de febrer de 1789, moment exacte dels rebomboris.

a) *Caràcter europeu del mercat de Barcelona: la seva condició d'economia marítima*

El nostre període se situa a la fase de regressió intercíclica que afectà tot Europa dins l'alça general del segle XVIII, que Espanya també conegué. Pierre Vilar, en estudiar la puja dels preus agrícoles a Catalunya, concedeix una alça d'un 91 % a Barcelona, i d'un 157,1 % a Castella la Nova. Labrousse estableix sobre els mateixos períodes (1729-1736 i 1788-1792) una alça per a França del 115,7%.³² Sobre el període que ens ocupa, segons els agrupaments dels índexs dels anys 1771-1789, Vilar comprova les característiques següents: l'alça dels preus barcelonins apareix superior a la dels francesos. Sobre la base 100, França dona un índex de 156 i Barcelona de 175,6. No hi ha discordança de grau, però, com passa a Castella, on unes oscil·lacions brutals la colloquen fora del clima europeu. No obstant això, Barcelona oposa el seu caràcter d'economia mediterrània a l'europeu del Nord. La punta europea de 1770 es desplaça a Barcelona a 1773. Però acusa com tot Europa³³ l'intercicle de contracció. Rera el màxim secular datat entre 1763-1770, a finals de 1778 els preus

32. P. VILAR, *op. cit.*, pàgs. 343-344.

33. Vegeu gràfic núm. I.

estan en regressió a tot arreu. Tota la xarxa del comerç atlàntic es veurà afectada per aquest canvi de conjuntura. A Barcelona, l'intercicle presenta un caràcter molt més atenuat, cosa que li permet al final del període de portar avantatge en l'alça respecte a d'altres països europeus, com França. Barcelona presenta una major estabilitat amb un alt nivell de preus, seguint en el fonamental el ritme del mercat internacional i sotmesa, com a regió marítima, al pes regulador de les importacions de blat. L'intercicle observat en la sèrie entre els anys 1778-85 (apèndix I) presenta una pujada gairebé contínua dins el moviment ascendent de tot el període estudiat, l'avaluació general del qual podem constatar fàcilment destacant, segons els preus mitjans anuals obtinguts, els mínims i els màxims:

Mínims		Màxims	
1770 48	1785 64
1771 50	1789 71
1777 46	1790 74

L'intercicle que comença el 1777, mínima cíclica de tot el període, amb la seva punta de 1785, queda ben emmarcat dins les dues alces grans de la sèrie: 1773 i 1789-90, anys de motins. Durant aquest període la guerra d'Amèrica produí una notòria paralització de l'economia, principalment entre els anys 1779 i 1783, a causa de les repercussions que va tenir en el comerç. La punta del 80 pot veure's influenciada per l'arribada dels cabals americans, paralyzats fins aleshores. Amb tot, observem a Barcelona el ritme marcat per la conjuntura internacional, davant el circumstancial. No es pot, doncs, concedir massa importància a aquests conflictes bèl·lics de manera generalitzada.³⁴ El ritme del preu del blat a Barcelona, el marcaven les importacions. Per comprovar-ne la influència en els preus del blat, elaborem una sèrie que ens dóna idea del seu moviment en el període de manera aproximada, ja que corresponen a xifres preses de les dietes practicades, que sabem que eren només la tercera part de la mercaderia desembarcada, sotmeses per altra banda a constants frau (vegeu apèndix 2). En aquesta sèrie veiem un auge notable a la segona meitat del període, després de 1783, que ens mostra la iniciativa que prenen a finals de segle les importacions del Nord d'Europa i França, marcant el ritme alcista dels preus. Comencen a decaure en el cicle 1787-90, que acaba l'intercicle del període i, amb el seu mínim cíclic, dóna principi a l'alça vertiginosa que culmina amb la crisi de 1789-90. Aquests anys constitueixen, doncs, el cicle més violent de tota la sèrie: la seva variació cíclica té una amplitud de 39,6%. Si tenim en compte que aquesta alça seguí la crisi depressiva de 1787, les conseqüències de la pujada de preus seran més greus. El 1787 trobem caràcters capitalistes

34. P. VILAR, *Nuevo libro de E. J. Hamilton*, en *Crecimiento y desarrollo*, pàg. 234.

en el malestar econòmic que es respira.³⁵ No és la carestia i l'especulació allò que hi intervé, sinó el perjudici del marge comercial afectat per tota una conjuntura nacional i internacional. La producció d'aiguardents, juntament amb la de vi i fruita seca, era el nucli agrícola d'exportació del Principat, en contrapartida a la importació de blats. El 1787 s'enfonsa també el mercat d'aiguardents, amb la seva repercussió en diverses branques industrials. En aquest cas, en baixar els preus, els salaris evolucionen en el mateix sentit, ja que depenen del benefici del capital. L'alça de 1788-89 sorprendrà — com a França — un pressupost popular ja afeblit. A Barcelona l'alça és menor que a França, però l'escassetat manifestada a tot Europa per la mateixa crisi repercutirà en les importacions. Segons la suma que efectuem de les mercaderies sotmeses a dietes rebudes al port de Barcelona, d'anotacions gairebé diàries, la baixada de 1787 és important, accentuada en el moment mateix dels rebomboris. A la segona meitat de febrer les referències que trobem mostren l'escassa quantitat de mercaderia sobre la qual es realitzen les dietes: 100 quarteres de blat de Palma, i després, el 4 de març, 800 de Londres. Per tant, si Barcelona, gràcies a les fortes importacions de blat, s'allunyava sensiblement del tipus d'economia antiga, la mala collita general no l'alliberà de la crisi que sotmeté tot Europa, que continuava essent un continent d'agricultors fonamentalment. La nostra sèrie acusa, això no obstant, el caràcter general del preu del blat: alça estable, regular i constant. El mercader català se'n beneficiava al llarg del període, més que no dels beneficis de punta.³⁶ Les oscil·lacions de les fluctuacions cícliques són molt moderades, fins i tot en el cicle 1787-89, que a França ha estat qualificat de revolucionari i que a Barcelona produí un motí alimentari. La mercurial utilitzada assenyala la punta al 1790. Amb tot, és fàcil d'assenyalar que és l'alça del 88 al 89 la que es revela ràpida i aguda. Després continuaren en ascens els preus a causa d'una altra collita dolentíssima, la del 1789. En els anys 1791 i 1792 comença la fase descendent del cicle. De fet, seran les variacions estacionals les que ens informaran millor del significat de la revolta de febrer i realçaran les característiques d'aquest cicle, el més violent dins el moviment ascendent del període que, després de la crisi depressiva del 87, origina l'alimentària del 89.

b) *La crisi de subsistències de 1789: anàlisi del moviment estacional*

El moviment estacional ens fa veure com han acusat realment els contemporanis l'alça dels preus. Les mitjanes anuals dissimulen per la seva pròpia naturalesa els moviments curts. Les fluctuacions seran molt més

35. P. VILAR, *op. cit.*, t. II, pàgs. 407-410.

36. *Id.*, pàgs. 387-390.

intenses si es tenen en compte les diferències estacionals. El preu del blat en els anys (anys collita, de juliol a juny) 1786-87 i 1787-88 és de 55,20 respectivament. El de l'any 1788-89, de 65,90. Però si calculem la diferència estacional entre el preu més baix i més alt d'aquests mateixos anys, o sigui entre el preu d'abril de 1787 i febrer de 1789, l'amplitud de la variació cíclica és molt més gran (54 %).

Per establir el moviment estacional del període 1770-1792, agafant dos preus al mes vam poder establir mitjanes mensuals per calcular el preu mitjà de cada mes de l'any, i obtinguérem així el següent quadre:

Mesos	Preus	Mesos	Preus
Gener	59,78	Juliol	52,78
Febrer	60,33	Agost	53,15
Març	59,15	Setembre	49,54
Abril	59,54	Octubre	57,37
Maig	59,54	Novembre	58,91
Juny	58,15	Desembre	60,30

Una anàlisi de les anteriors xifres pot informar-nos de les característiques del comportament estacional dels preus de la sèrie de Barcelona. La gran depressió s'observa al mes de setembre, immediatament posterior a la collita de juliol i agost. Els alts preus se situen als mesos finals i primers de l'any, gener i febrer; aquest darrer mes dona els preus més alts estacionals. A partir d'abril els preus comencen a decaure sense parar fins a l'octubre. D'això es desprèn que la collita del país es devia consumir ràpidament i que eren els preus internacionals els que marcaven el ritme alt, però regular i calmat, dels preus barcelonins, ja que el pes de les importacions es devia notar sobretot a partir d'octubre, data en què esperaven els mercaders de poder estar orientats dels preus europeus, i d'encarregar-se o no de l'abastament de la ciutat mitjançant l'adjudicació del Pastim.³⁷ Fem constar, però, que la nostra sèrie incloïa sobretot blats locals, "blat de la terra", que, si bé seguien el ritme dels preus dels blats importats, poden a nivell de la mercurial accentuar més la depressió immediata a la collita. Amb tot, durant l'any agrícola 1788-89, la depressió estacional deixa de manifestar-se aviat per fer pas a l'alça ininterrompuda que té el seu màxim el 28 de febrer de 1789, el moment mateix de la nostra crisi. El preu mitjà de l'any civil de 1789 és de 71 rals per quartera, però quan es produeix el motí alimentari la mercurial marca 78 rals, el preu més alt de tot el període estudiat, juntament amb el del gener

37. CARRERA PUJAL, III, pàg. 419, citat per VILAR, *op. cit.*, t. II, pàg. 393.

de 1790. Mitjançant la suma de tots els preus que dona la mercurial, corresponents a l'any agrícola 1788-89 pres des de finals de juliol de 1788 a primers d'agost de 1789, vam obtenir mitjanes quinzenals per establir la diferència estacional de l'any. La segona quinzena de febrer (28 de febrer) dona el màxim, amb un preu de 78 rals. Si calculem la diferència en percentatge amb el mínim de l'any-collita, agost de 1788 (53 rals), obtindrem una alça d'un 47,13 %, perfectament acusada pels contemporanis.

Davant una tal conjuntura — nacional i internacional — el desencadenament de la crisi no es va fer esperar. Els textos i les xifres ens han dut a un mateix resultat: els rebomboris del pa.

III. AGITACIÓ SOCIAL: ELS REBOMBORIS DEL PA

a) Síntesi dels esdeveniments

Mitjançant una breu síntesi descriptiva dels fets, observarem en els rebomboris del pa característiques fonamentals pròpies a tots els motins a causa de la carestia de queviures que tingueren lloc en les societats de l'Antic Règim. La revolta ens informarà sobre les seves dimensions locals. Sense insistir massa en l'anàlisi factual, i considerant que la línia general dels esdeveniments és esclarida en els seus punts essencials,³⁸ hem intentat d'explicar tant els mòbils, objectius i reaccions dels manifestants com l'actitud i mesures del govern davant la sedició.

El motí començà el 28 de febrer, dissabte, de 1789. L'havien precedit indicis de descontentament popular manifestats en les queixes de la gent en no trobar pa als taulells de venda i en l'empitjorament de la seva qualitat. El govern manà publicar l'edicte pel qual, segons l'estipulat en el darrer "escandall" efectuat, s'augmentava el preu del pa. La classe més afectada tant per la carestia com per la baixa qualitat era el morè, el més important en el consum popular.³⁹ La resposta fou que a darrera hora de la tarda el "poble baix" es concentrà i manifestà la seva protesta al carrer, assaltà les barraques del pa i la casa del Pastim i va calar-hi foc. En veure amenaçat l'ordre, el capità general rebé una comissió de l'Ajuntament i prengué mesures de seguretat.⁴⁰ La tropa fou armada i mitjançant la seva intervenció s'evità el total incendi del Pastim i s'aconseguí una momentània dispersió de la multitud. Ja abans el mateix capità general, comte de l'Asalto, havia hagut de posar fora de perill la seva persona en concentrar-s'hi les ires dels manifestants. L'altre objectiu dels amotinats

38. Vegeu el treball d'E. MOREU-REY, *Revolució a Barcelona el 1789*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 1967, que aporta abundant documentació descriptiva sobre el tema.

39. BARÓ DE MALDÀ, *Calaix de Sastre*, IV, 1789.

40. *Id.*

foren les cases dels arrendataris, Torres i Companyia, amb la mateixa intenció d'incendiar-les. Torres aconseguí també d'escapar-se, i després de violentes topades entre la tropa i el poble i la realització d'algunes detencions els manifestants es retiraren, ja molt tard. L'Ajuntament alçà la sessió poc abans de l'alba i convocà els delegats dels gremis per al matí següent. Però aquest dia, diumenge, 1 de març, la revolta adquirí més volum i una concentració més nombrosa que no la del dia anterior es reuní a la plaça de Palau, adreçada contra el capità general i les jerarquies municipals, les cases dels quals foren destrossades i preses per assalt. El poble reclamava la rebaixa del preu del pa al de l'any anterior: 5 sous la lliura, segons ens informa el baró de Maldà. Novament la manifestació marxa cap a la casa de l'arrendatari, on destrueixen mobles. La decisió del govern de rebaixar el preu del pa mitjançant una concessió per escrit, que es fa conèixer el mateix matí d'aquell dia 1, asserena l'avalot. Es dicten ordres perquè la gent vagi a fer pa als molins reials. Però, a la tarda, el desordre persisteix. Es protesta contra l'augment dels preus de la carn, el vi i l'oli. Es produeixen més enfrontaments entre la tropa de cavalleria de la plaça de Palau i la gent, armada aquesta amb pedres i aquella amb bastons i sabres. Un grup de manifestants vol entrar a la catedral. Mentrestant, l'Ajuntament tornava a estar reunit deliberant i la ciutat havia tancat les portes de les cases, esglésies, convents i tendes. L'assalt a la catedral continua després del va intent dels canonges per dissuadir-ne la multitud. Es forcen les portes, s'apoderen del campanar i es toca a sometent. L'Ajuntament trameté un representant dels Gremis i Noblesa per calmar els amotinats i es rebaixaren els preus de la carn, l'oli i el vi. S'aquietaren els esperits. Tot seguit es reforcen les mesures d'ordre i es formen rondes de regidors, membres de la noblesa i representants dels gremis que estaran de vigilància tota aquella nit i els dies següents. La tropa seguia armada, i els canons girats contra la ciutat. S'afectuaren algunes detencions per les patrulles. El dilluns 2 de març l'Ajuntament es torna a reunir. A migdia hi ha un clima d'inquietud i s'obliga a obrir les tendes, que la gent, per por, havia tancat, per restablir la normalitat. Es publiquen edictes prohibint que el poble s'amotini i es prenen mesures d'expulsió per als estrangers de la ciutat. L'avalot s'havia acabat. L'endemà, 3 de març, es retira la cavalleria de la plaça de Palau, però les rondes continuaren un temps més.

b) *Mòbils i reaccions del motí*

Els rebomboris del pa recorden el tipus de revolta clàssica que acompanyava tantes vegades la crisi de subsistències en l'Antic Règim. Ens sembla que forma part d'un tipus d'agitació social molt primitiu i que ha fet un paper molt important en l'evolució del món modern, abans de

cedir el lloc a moviments més eficaços situats en altres condicions econòmiques d'existència, les crisis de les quals no provoquessin automàticament el motí alimentari.⁴¹

El que posa en marxa el desencadenament de l'agitació és l'augment de preu dels aliments de primera necessitat — els rebomboris del pa — en una conjuntura tal com la que hem traçat anteriorment. La reivindicació principal és que es taxin els preus, que tornin als de l'any anterior. S'hi afegeix una acció de pillatge de les barraques del pa, on des de feia dies no es trobava l'aliment necessari. Però no sembla incitar els manifestants ni el robatori ni el desig d'abastar-se, sinó que més aviat apareix com una manifestació directa de la seva protesta, ja que es veu acompanyada de destrucció i d'incendis, fins i tot en el Pastim, les pèrdues del qual no els reportarien cap benefici. Més aviat responien aquestes accions al mecanisme de la crisi de subsistències, amb reaccions instintives i inevitables, provocat per un règim de vida tan precari que la més petita elevació del preu dels aliments de consum diari destarotava el pressupost popular. No hi havia res d'ideològic ni que respongués a una doctrina, només un objectiu precís que els donava la coherència de grup en la seva manifestació de protesta. Segons dades més detallades sobre el tema,⁴² els amotinats, abans de l'assalt a la catedral, obligaren el jutge de l'audiència que els acompanyés a la presó per alliberar els presos detinguts el dia anterior. Fou aquest el final de la concentració del matí del diumenge. Sembla com una mena de manifestació de la multitud a fi d'ésser reconeguda per les autoritats, perquè creien que aquestes serien sensibles als seus moviments i que farien determinades concessions. I, de fet, momentàniament les feren, ja que foren acceptades les reivindicacions demanades pels revoltats, el quals per la seva banda no cedeixen, una vegada desencadenat el motí, davant la primera victòria obtinguda. La segona manifestació era més nombrosa que la primera. Hi va haver una mena de desplaçament de massa que espantà les autoritats, com ho demostra el fet de les mesures preses contra els estrangers de la ciutat i que la tradició ha conservat en dir que es tractava de "gitanos i castellans nous". Hi veiem, en això, una espècie de xovinisme municipal de les autoritats i "ciudadans honrats" de Barcelona, escrupolosos que en la seva ciutat no hi poguessin existir provocacions directes dels seus conciudadans, ni que pertanyessin al "poble menut". En tot cas, s'inclinaren a considerar els rebomboris del pa com "*una mancomunación de gentes viles*" que arrossegaren el populatxo induït per "*misteriosas sugeriones de ignorado origen*".⁴³ S'hi endevina, en tot plegat, la tesi del complot

41. E. J. HOBBSBAWM, *Les primitifs de la révolte dans l'Europe moderne*, Fayard, 1963, pàgs. 127-145. (Trad. cast., Ariel, Barcelona.)

42. MOREU-REY, *op. cit.*, pàg. 26.

43. A. H. B. Informes y Representaciones, 1789, fs. 91-95.

organitzat, constant en la interpretació d'aquest tipus de motins de l'Antic Règim. Amb tot, el caràcter espontani d'aquest moviment sembla evident. No fou solament Barcelona la que registrà la revolta. Els rebomboris del pa foren generals a tot Catalunya, segons confirmen els documents consultats i les cites dels contemporanis.⁴⁴ És normal que, com en altres ocasions semblants, la crisi de 1764 per exemple,⁴⁵ els pobres i gent de la província aflluïssin a la capital, més ben assortida sempre, com vam indicar, per la proximitat del mar. La multitud que es manifestava era constituïda per la població ciutadana ordinària i pobra, la plebs, el "*pueblo bajo*", el "*populacho*", segons els textos, aquest important nucli urbà de la metròpoli pre-industrial clàssica. No hem pogut precisar el nombre i la composició humana i de classe dels participants als rebomboris. Seria interessant i de gran importància d'establir els elements d'anàlisi necessaris que permetessin de diferenciar el terme "poble" del d'un "proletariat" en vies de formació, en una ciutat com Barcelona en vies d'industrialització i que, igual com a França n'havia sofert, en els anys anteriors propers a aquesta crisi de subsistències que ens ocupa, una altra de més pròxima en els seus aspectes a les dificultats d'una economia més moderna; s'havia vist atacada en la seva producció i havia patit les conseqüències de l'atur dels negocis i els llocs de treball. Als textos només vam poder trobar algunes referències il·lustratives dels actors dels rebomboris. Així, per exemple, la nombrosa participació femenina. El paper dirigent i agitador de les dones era comú per altra banda en aquest gènere de revoltes. Una dona serà penjada amb cinc homes, el mes de maig del mateix any, com a capdavantera del motí.⁴⁶

Els rebomboris del pa, com tot aquest tipus de manifestacions populars, era dirigit contra els rics i poderosos, però feien una selecció entre les classes superiors. L'Ajuntament trameté dues vegades un religiós caputxí perquè intercedís davant el poble,⁴⁷ i representacions de la noblesa i classes altes amb el mateix propòsit conciliador. L'objectiu concret de la revolta canalitzava les reaccions del poble envers unes persones també molt concretes: l'arrendatari, responsable de l'alça del preu del blat, acusat d'acaparador i d'aprofitar-se dels consumidors; el capità general, màxima jerarquia; l'Ajuntament, que havia d'estar vetllant constantment

44. A. C. A. Audiencia, Cartas Reales, 1789, Llibre I: Carta del 3 de març als corregidors dels pobles del Principat remetent-los exemplars de l'Edicte segons el qual "se impone pena de vida a toda persona que expresa solicite la rebaja de géneros de abastos..." "ya sea con mano armada, ya induciendo a otras", f. 49.

Així, amb abundants cartes en el moment del motí de Barcelona, dictant mesures per solucionar la crisi: "que los cosecheros se denuncien y vendan a los vecinos a precios corrientes", que "se obligue a los comerciantes a vender a los precios de antes", f. 60. Observem la por a l'especulació en el moment de l'alça.

45. P. VILAR, *op. cit.*, pàg. 391.

46. Biblioteca Universitària de Barcelona, ms. 859, citat per P. VILAR, *op. cit.*, pàgina 389.

47. A.H.B. Acuerdos, 1789, f. 132.

pel benestar dels seus ciutadans, havia de vigilar el proveïment de queviures a la ciutat. L'atac a la catedral sembla una conseqüència de la irritació progressiva dels manifestants, delerosos de provocar una més gran repercussió i extensió de la seva protesta. De fet, no sembla pas que hi hagués un afany devastador en la multitud, segons es desprèn de la indicació d'un text⁴⁸ que explica la decisió dels manifestants de no incendiar la casa de l'arrendatari per no perjudicar les dels veïns, massa acostades. En definitiva, la revolta no pretenia de trastocar l'ordre social, i semblava acceptar la jerarquia tradicional. Era en bona part espontània i anava adreçada essencialment a aconseguir uns objectius a curt terme.

c) *Actitud i mesures del govern*

L'actitud política que els governants i les classes socials prenguin en conflictes d'aquest tipus és un bon reflex de la societat en què es produeixen els conflictes.⁴⁹ Les mesures preses pels cossos oficials de la ciutat s'adreçaran, per una banda, a palliar la crisi a curt terme i en tots els ordres, tant per solucionar el problema immediat de subsistències com per restaurar l'ordre mitjançant una dura intervenció repressiva. Per l'altra, davant la falla del règim d'abastaments vigent, s'intentaran reformes i canvis a més llarg terme. El primer aspecte és un remei urgent que no soluciona les greus contradiccions polítiques i socials que hi ha en la causa del motí. S'acabarà de moment el problema polític, però no l'econòmic. Per veure en quina mesura es para atenció a aquest darrer, s'han d'observar les motivacions que nasqueren de la crisi per fer lloc a solucions noves.

Tornant a situar-nos en el fil dels esdeveniments observarem les reaccions del govern enfront del motí. L'ajuntament es reuneix immediatament per deliberar. La seva màxima preocupació és que no es propagui la revolta; per tant, les seves mesures a curt terme consistiran a dissoldre la manifestació mitjançant la força armada i a cedir en el punt clau de l'agitació: la rebaixa del preu del pa. Però això no solucionava els problemes, i l'angoixa de les autoritats davant l'escassetat manifesta de blats a la ciutat i a la província els obliga a acudir a d'altres recursos. La solució immediata serà típica de l'època: la caritat dels acabalats, mesura totalment insuficient però que trobem que forma part de plans de política econòmica de l'època, com passa a França amb la doctrina de Turgot, el qual comptava amb els Llocs de Caritat, sostinguts pel govern, per alleujar les misèries immediates que la implantació de la llibertat de comerç pogués ocasionar en una economia en què la comercialització del

48. MOREU-REY, *op. cit.*, pàg. 26.

49. Nicolás SÁNCHEZ ALBORNOZ, *Las crisis de subsistencias de España en el siglo XIX*, Instituto de Investigaciones Históricas, Rosario, 1963, pàg. 11.

gra era encara incipient. Per tant, es formà a Barcelona una Junta benèfica durant la primera setmana de març per a la subvenció de la compra de blats, ja que la municipalitat no tenia possibles.⁵⁰ Així, doncs, hom convocà tots els forners i flequers que poguessin contribuir amb les seves subsistències, els obligats, comerciants i transportistes. De fet, però, seran les classes altes de la ciutat: la noblesa, els gremis (els seus representants més destacats) i el comerç, les que finançaran les despeses. El seu suport incondicional al govern es manifesta tot al llarg de la crisi i és una constant en els textos consultats. Hi trobem amb detall les gestions fetes per paliar la crisi econòmica i el bon comportament dels diferents estaments de la ciutat tot al llarg del document descriptiu dels esdeveniments que redacten les autoritats.⁵¹ Però sembla que hi ha un intent d'ocultació de la gravetat de la revolta. Era normal, per altra banda, que no es volgués inquietar Madrid. La Ciutat presenta una disculpa col·lectiva rebutjant del seu si els amotinats, cossos que li eren estranys, tan pacífica i fidel al monarca com és. Disculpa que es veu expressada en la *Súplica* que fa a la seva patrona, la Mare de Déu de la Mercè, el dia 1 de març.⁵² Tot i això, els rebomboris costaran el càrrec al capità general, comte de l'Asalto, que serà substituït pel comte de Lacy. Per l'abril abandonà Barcelona. Per altra banda, la repressió dels amotinats havia agafat força empenya ja, passat el perill de repetició imminent de l'esvalot. El 5 de març, segons anotació del baró de Maldà, se cercava el "motor del motí".⁵³ El dia 7 conta que s'havien produït més de 40 detencions i que els reus havien estat duts a la presó de la Ciutadella. Van continuar les mesures de manteniment de l'ordre fins al 10 de març i es començaren a apaivagar a partir d'aquesta data. El 4 de maig trobem en el mateix diari del baró de Maldà la cita següent: "En est matí se és vista la Causa dels Reos del mutí en la Audiència, presenciant-la lo General Conde de Lacy, y després se veurà lo que'n resultarà, si'ls penjaran, o no, o si'ls embiaran a desterro".⁵⁴ El 27 de maig foren penjats cinc homes i una dona, acusats d'ésser els promotors dels rebomboris.⁵⁵ Aquesta repressió dura, a títol de càstig exemplar, mostra la por que la revolta no s'estengués, donada l'agitació regnant a tot Catalunya. El 29 de maig una altra nota del baró de Maldà ens informa: "se diu si fan venir los que se han embiat a desterro dels amotinadors per aplicar-se'ls la mateixa pena capital, y de tenir en aquesta real presó los del mutí de Vich, y de Mataró".⁵⁶ En definitiva, l'ambient que es desprèn dels textos

50. A. H. B. Acuerdos, 1789, f. 146.

51. *Id.*, fs. 130-142.

52. Fullets Bonsoms. 1789, núm. 1112. Biblioteca Central de Barcelona.

53. BARÓ DE MALDÀ, *op. cit.*, IV, 1789.

54. *Id.*

55. Vegeu més amunt, nota 46.

56. BARÓ DE MALDÀ, *op. cit.*, IV, 1789.

descriptius dels rebomboris i de la seva repressió manifesta la forta impressió que havien causat entre el govern i el poble. Per als uns i els altres havien representat una profunda alarma.

IV. CONCLUSIÓ

Repercussions polítiques i econòmiques dels rebomboris del pa

Hem vist en els rebomboris del pa signes típics de tota crisi de subsistències. Però només això. Apagada la revolta queda simplement un malestar momentani, ràpidament sufocat. Després de l'agrupació de totes les classes altes ciutadanes per contenir els amotinats, aquests es queden sols: les seves reivindicacions concretes foren guanyades només per un moment. Es féu notòria al llarg de la crisi la submissió dels gremis, comerciants, noblesa i clergat a les mesures dictades des de les altes esferes del govern. Els rebomboris del pa foren un tipus de motí de subsistències semblant als que havien succeït a França abans de 1789 i que qualifiquem de pre-revolucionaris. La veritable conjuntura revolucionària es donà a França el 1789 quan una burgesia forta i poderosa trobà el moment propici per a manifestar el seu descontentament i desacord amb les institucions vigents, i reclamà els drets polítics i la seva llibertat, el canvi de les estructures arcaiques que consolidaven fins aleshores el domini de l'aristocràcia. La crisi econòmica que ocasionava un perjudici econòmic a la mateixa burgesia n'accentuà l'ímpetu revolucionari. I en aquest clima es trobà amb el suport de les masses populars, afectades una vegada més pel problema del pa, mogudes senzillament per la fam, sense tenir encara una formulació clara dels canvis necessaris en la repartició de la propietat i en l'estructuració econòmico-social. Però la monarquia francesa estava totalment desacreditada, i l'ideal il·lustrat de l'Antic Règim, basat en el mutu acord de monarques absoluts, pensadors progressius i homes beneficiats pel comerç i la indústria, estava ja també desacreditat a França. Tanmateix, a Espanya, els Borbons havien sabut reconèixer en el seu centralisme les diferències regionals. Segons paraules de R. Herr, Carles III es convertí en el "cabdill d'un renaixement nacional que portà el país a cims de prestigi i prosperitat desconeguts de feia segles".⁵⁷ La burgesia constituïa, a fora de Catalunya, una força escassa. I aquí estava acabant la seva etapa de consolidació, afavorida per la conjuntura expansionista del segle i per les mesures liberals i protectores dels Borbons. Enmig d'aquest renaixement la burgesia catalana no estava massa inquieta per l'aristocratització dels medis governants. Si el 1789

57. Richard HERR, *España y la Revolución del siglo XVIII*, Aguilar, Madrid, 1964, pàgs. 365-372.

es produí també a Espanya una crisi agrícola i fins i tot financera, no hi havia un malestar social del tipus del de França ni una conjuntura revolucionària en la mentalitat col·lectiva. Fins després de 1789 les coses no començarien a canviar. Les dificultats dels darrers anys del segle, les guerres, el bloqueig del comerç colonial pels anglesos, afectaren els interessos concrets de la burgesia perifèrica. Comença a Espanya la ruptura de l'estat d'ànim necessari per a continuar l'Antic Règim: el monarca Carles IV i el govern de Godoy no gaudien del prestigi del seu predecessor, i la burgesia deixarà d'ésser-ne l'aliada. El marc cronològic d'aquesta evolució serà entre 1792 i 1801. El 1808, any de guerra nacional i de revolució, la burgesia es posà al cap dels espontanis moviments populars. Els rebomboris del pa no passaren, per tant, d'ésser senzillament "rebomboris".

Amb tot, el motí posà en estat d'alerta les autoritats. Durant tot l'any 1789 els papers municipals consultats acusen la constant preocupació per assegurar l'abast d'una forma més segura que amb els mètodes vigents. El fracàs de les disposicions de 1767 era un fet. Igualment, en la conjuntura de crisi, que inclou també l'any 1790, les mesures sobre la llibertat del comerç es veuen restringides. Immediatament després dels rebomboris es posen en pràctica els palliatius adoptats en tota crisi de subsistències: s'obliga els traginers a conduir directament les seves mercaderies al mercat, i es prohibeix de vendre-les als revenedors fins després de tancat el mercat. El dia 3 de març es publicà un pregó en què hom obligava tots els qui tinguessin blat amagat a manifestar-ho en el terme de tres dies. I a la mercurial, a partir del 4 de març, ens trobem amb la nota que no es ven blat a la plaça fins el dia 15 de juny, cosa que és conseqüència del fet que l'Ajuntament assumís totalment l'abast de blat de la ciutat. Les prospeccions que realitzà per trobar les existències de blat a Barcelona donaren un resultat bastant positiu,⁵⁸ i confirmaren les sospites que, encara que existís una crisi real de carestia i una baixa en les importacions,⁵⁹ hi havia blat a la ciutat per a assuaujar-la. A partir dels rebomboris l'Ajuntament tindria prou raons per a blasmar la Sala Extraordinària de l'Audiència per la seva política d'abastaments. Considerava que ell havia sabut superar situacions pitjors. El seu paternalisme l'inclinà a creure que el motí hauria pogut ésser evitat si s'haguessin reunit els diferents interessats en el ram d'abastaments del pa i explicat les greus circumstàncies d'una manera més adient a productors, distribuïdors i consumidors, invalidant així les mesures precipitades que es prengueren. Per tant, no va perdre temps explicant al

58. BARÓ DE MALDÀ, *op. cit.*, IV, 1789.

59. Com ja és clàssic en tota crisi de subsistències, es concediren primer a les importacions en els mesos següents: A. C. A. Acordadas, f. 194.

nou capità general, comte de Lacy, totes les deficiències del sistema de la lliure panificació. Durant els mesos que seguiren la revolta s'estudiaria la qüestió i, repassades de nou les consideracions de "*si convendria poner el abasto del pan a cuidado del Ayuntamiento, como lo está en todos los pueblos del reino*",⁶⁰ pel desembre del mateix any 1789 ja regiria el sistema d'arrendament del pa posat a pública subhasta, sota el control de l'Ajuntament. La trajectòria fou la següent:

El dia 5 de març el capità general participà a l'administració municipal que la rebaixa del preu del pa concedida als manifestants del 28 de febrer no podia seguir, i que calia que el Pastim estigués a càrrec de la Junta Benèfica, formada per delegats de l'Audiència, de l'Ajuntament, del clergat, la noblesa, la Junta de Comerç i els Gremials.⁶¹ Es feren escandalls per pujar el preu del pa i arreglar-lo al del blat, i els obligats cessaren en la seva gestió. El dia 30 de març el preu del pa havia pujat a 18 diners la lliura de pa blanc, a 14 el mitjà i a 9 el morè.⁶² Pel maig, el capità general proposa de formar un nou pòsit de blats a base de 20.000 quarteres i insisteix que de totes formes l'abastament vagi per compte de l'assentista, "*siempre preferible a una administración, por tantas contingencias a que está expuesta*".⁶³ L'Audiència seguia, per tant, en la seva línia d'opinió que, per bé que s'havia vist la conveniència que l'Ajuntament s'encarregués de l'abast de la ciutat, es fes sota les regles de la lliure panificació. Tot i els desigs de l'Ajuntament de tornar a ocupar-se de l'abast públic, no volia fer-ho sense l'aprovació oficial, és a dir, mitjançant la nova concessió de la Privativa. D'aquí la repetició d'aquesta vella polèmica entre els dos cossos administratius de la ciutat. Novament són les crítiques de l'Ajuntament contra els forners i competidors en l'abastament del pa "*que abundan siempre en la calidad del pan en que se reporta algún lucro y dejan las pérdidas para el que ha de abastecer al más pobre*".⁶⁴ De fet, fou ell qui s'ocupà del proveïment de pa en aquests mesos, ja que el sistema d'arrendament no donava resultat perquè continuaven faltant els blats. Se li concedí un préstec, però les dificultats amb què es trobava eren notables, agreujades per les Cèdules de 1789 i 1790 que restringien la llibertat del comerç de grans i, per tal d'evitar acaparaments i monopolis, dificultava l'existència de magatzems de blats i el seu comerç a l'engròs. Aquestes mesures perjudicaven el principal abastador de la ciutat: els comerciants importadors de blats estrangers. Així, doncs, en tenir una responsabilitat de primer ordre en l'abast de pa i blat, s'acabaria per concedir-li la privativa en els anys crítics de 1793-

60. A. C. A. Acordadas, 1789, f. 95.

61. *Id.*, fs. 94-95.

62. BARÓ DE MALDÀ, *op. cit.*, IV, 1789.

63. CARRERA PUJAL, *Hist. polít. y econ.*, III, pàgs. 465 i segs.

64. *Id.*, pàgs. 466-467.

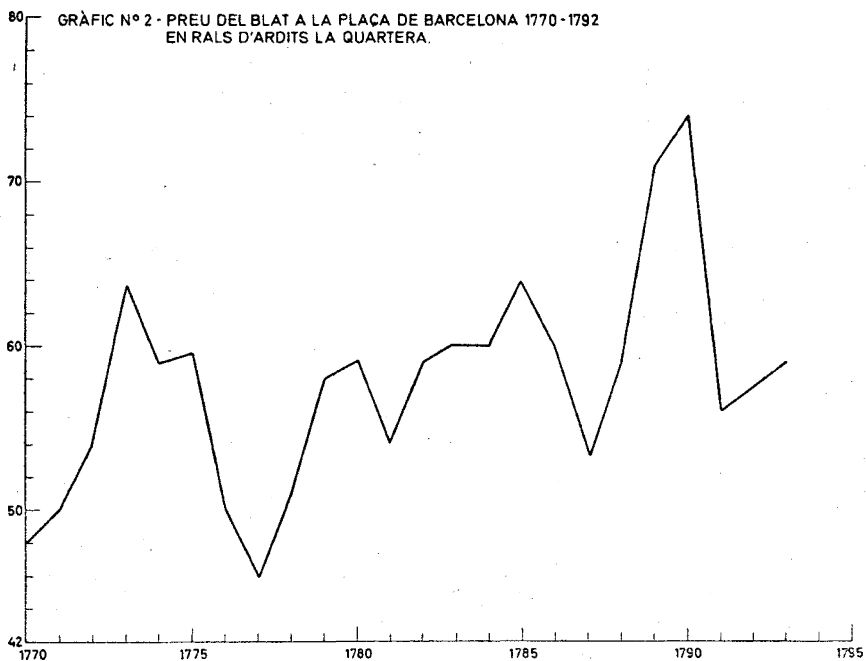
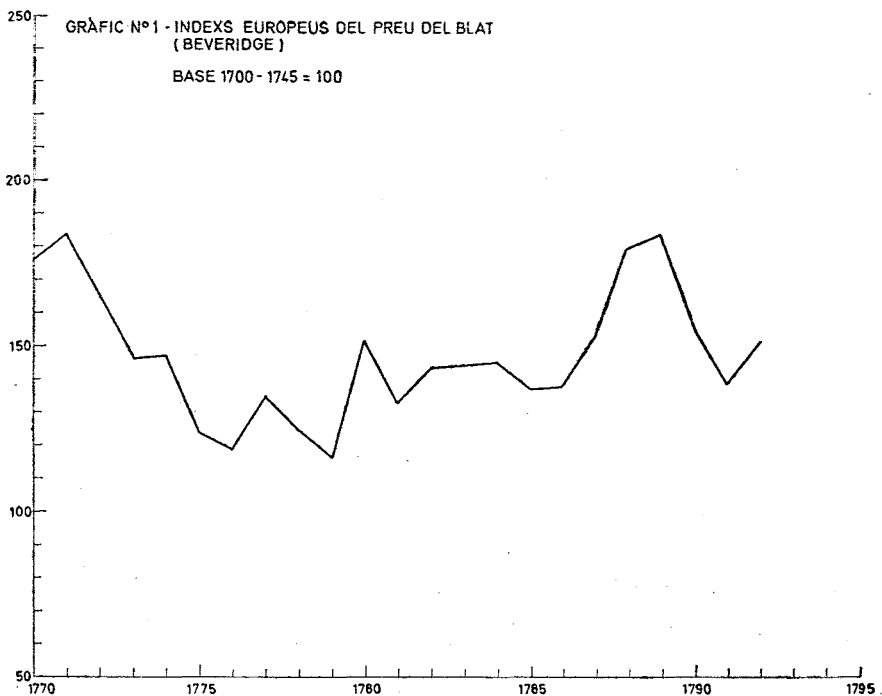
1794. A partir dels rebomboris del pa l'Ajuntament es convertí en un important comprador de blats i la seva jurisdicció municipal, mitjançant un sistema de llibertat limitada en la provisió de blat i pa, actuava tant sobre els comerciants com sobre els forners.⁶⁵ Però el comerç cerealista barceloní hauria de lluitar contra el concepte erroni que predominava en les altes esferes del govern: a l'hora de les restriccions al comerç dictades en una conjuntura de crisi no comptava amb les diferències regionals. Perquè, fins i tot els cossos municipals com l'Ajuntament i els Gremis, excessivament preocupats pel quotidià equilibri i ordre de la ciutat, eren a Barcelona favorables al comerç de blats.⁶⁶ Quan als darrers anys del segle apareixen les dificultats que la guerra comportava per a abastar-se en els tradicionals mercats del nord d'Europa, veiem que l'Ajuntament atreu grans quantitats de blats d'Andalusia i Àfrica, més durs però que l'experiència i la necessitat demostraren que també eren utilitzables. S'esforçà a intensificar la ruta per mar de Barcelona a Tortosa, per on venien els blats procedents de l'Urgell i d'Aragó. L'Ajuntament es mostrava favorable al comerç efectuat pels arrendataris dels delmes, les operacions monopolistes dels quals tant de mal feren a Castella. El 1797 declara la necessitat i utilitat d'aquests homes "*con dinero, astutos y diligentes en aumentarlo*".⁶⁷

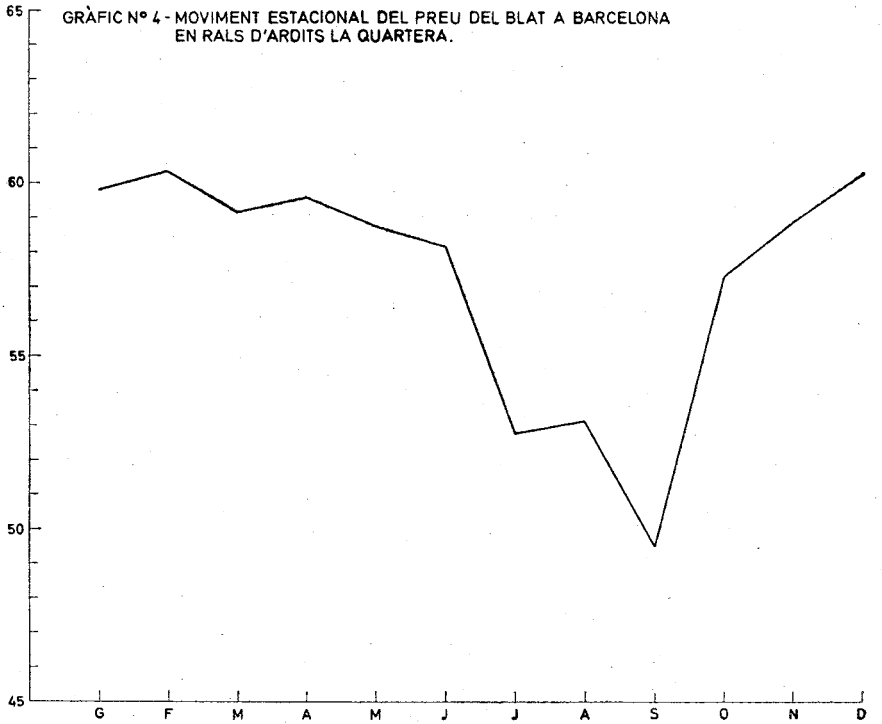
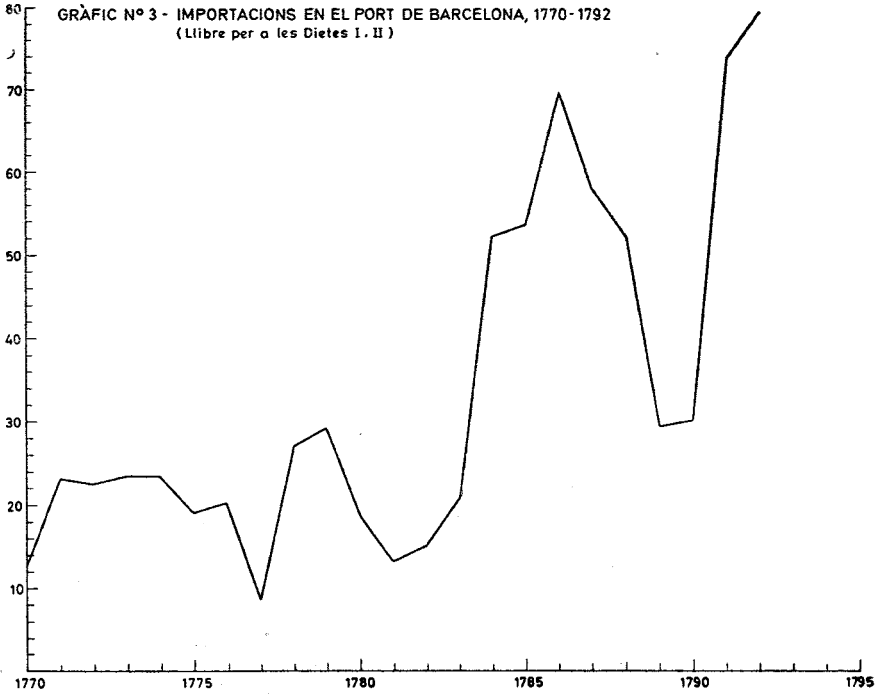
En definitiva, als darrers anys de segle, anys de crisi, les contradiccions entre llibertat i reglamentarisme s'accentuaren. L'evolució de les condicions econòmiques i la marxa vers la creació d'un mercat nacional, d'un comerç organitzat i potent com a sistemes de proveïment regulars i de transaccions segures, permetrien la superació de la submissió a les formes agrícoles de subsistència, amb el perill del monopoli i l'acaparament. L'augment de la producció i, en definitiva, un creixement global de la societat seria allò que faria ja innecessari aquest intervencionisme estatal de caràcters tan arcaics en molts aspectes, encara que a Catalunya s'acostés a un tipus més modern — més capitalista — de distribució i consum.

65. CARRERA PUJAL, *La Barcelona...*, II, pàg. 320.

66. P. VILAR, *op. cit.*, II, pàg. 395.

67. CARRERA PUJAL, *Hist. polít. y econ.*, III, pàg. 478.

APÈNDIXS

I. PREUS MITJANS ANUALS DEL BLAT A LA PLAÇA DE BARCELONA EN RALS LA QUARTERA. ANYS 1770-1792.

Segons el llibre *Para los precios de los trigos a que diariamente se venderán en la Plaza pública, así de la tierra, como del Principado i extrangeros i que está a cargo del Guarda Almacén de trigos, harinas y demás granos, repostados en el de los Pallols de la Ciudad de Barcelona*. Arxiu Històric de Barcelona, XV, I, II i III.

Anys	Preus	Anys	Preus
1770	48	1782	59
1771	50	1783	60
1772	54	1784	60
1773	63,5	1785	64
1774	59	1786	60
1775	59,5	1787	53
1776	50	1788	59
1777	46	1789	71
1778	51	1790	74
1779	58	1791	56
1780	59	1792	59
1781	54		

II. IMPORTACIONS DE BLAT PEL PORT DE BARCELONA: 1770-1792.

Segons les dades del *Libro que está a cargo del Guarda Almacén de trigos, habas y demás granos repostados en el de los Pallols de la Ciudad de Barcelona*, Tom I (1768-1785) i II del Llibre per a les Dietes, *según el Edicto que se mandó publicar en esta ciudad a 21 de diciembre del año pasado de 1767 relativas al nuevo reglamento del Libre Panadeo para el Público de esta ciudad*. Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona (Institut Municipal d'Història).

Anys	Quantitats	Anys	Quantitats
1770	12.762	1782	15.169
1771	23.100	1783	21.332
1772	22.441	1784	52.332
1773	23.472	1785	53.982
1774	23.309	1786	69.745
1775	19.263	1787	58.056
1776	20.320	1788	52.478
1777	8.794	1789	29.680
1778	27.639	1790	30.758
1779	29.404	1791	73.963
1780	18.814	1792	79.307
1781	13.353		

III. PREUS MITJANS MENSUALS EN RALS D'ARDIT LA QUARTERA (1770-1792).

Segons el *Libro para los precios de los trigos...* Arxiu Històric de Barcelona, vol. XV, 1, 2 i 3.

	Gener	Febrer	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Set.	Oct.	Nov.	Des.
1770	53	53	53,5	54	53	51	45	42	39,5	44	43,5	45
1771	47,5	52	53,5	53,5	52	50	42	49	47	51	50,5	55
1772	52	54	53,5	53	54	53	48	48	51	53	55	59
1773	59	62,5	64	65,5	66	70,5	65,5	59	59	58	64	68,5
1774	66,5	66	66	64,5	63	59	47,5	52	54,5	56	59	57,5
1775	62	62,5	62	62	66	61	56	57	57,5	56,5	56	56
1776	58	56	56,5	57	52	48,5	41,5	45	45	45	45	46,5
1777	48	45	45	43,5	43	42,5	45	45,5	47	48	51	52,5
1778	54	54,5	57	58	55	53	46	48,5	52	53	55	57
1779	58,5	63	57	60	62	58	50	53	54	55,5	59,5	62,5
1780	63	61	63	62	64	62,5	54	52,5	54	55	59,5	61,5
1781	63	62,5	62	62	54	53	49,5	52,5	55	56	60	63
1782	62	61	60	63	63	60	57	53	53	56	59	60
1783	61,5	60,5	61	63	63	62	56,5	58	56	57,5	57	58
1784	55	57,5	61	60	62	60	56	57,5	60	61	65,5	64
1785	65	66	62	63	69	64	62	58	62	63	66	63,5
1786	64	64,5	59,5	63	59,5	58	55	55	58	60	59	61
1787	56,5	56,5	53	49	50,5	55	52	55,5	51	52	55	55
1788	56	55,5	56	57	58	59,5	54	54	56,5	64	68	72
1789	67,5	75,5	67,5	75	—	71	63	64	70,5	74,5	74	76
1790	78	77	74	73	73,5	74	62	58	75	70	69	63
1791	64,5	59,5	54,5	55,5	56,5	58	53,5	48	53	56,5	57,5	59,5
1792	60,5	58	59	53	53,5	54	53	57,5	59	64	67	71